

UDK: 271(091)(497.13) ivanovci
Izvorni znanstveni rad

IVANOVCI (MALTEŠKI VITEZOVI) NA TLU HRVATSKE DO 1526. GODINE (povijesni pregled)

Joško ZANINOVIĆ, Zadar

Ovaj rad posvećujem hrvatskom
vitezu Matku Modriću i svima
koji su položili život na oltar do-
movine.

Pisac

Jedna od najvažnijih pojava srednjega vijeka svakako je osnutak viteških redova tijekom križarskih ratova: prvo ivanovaca, a potom templara, koji se ubrzo gase (1312). Ivanovci su opstali do današnjega dana pod imenom malteški vitezovi (od 1526). U Hrvatskoj se red ivanovaca javlja na početku 13. stoljeća, kada ih povijesna vrela spominju prvi put. Nakon ukinuća templarskoga reda, većinu njihovih posjeda priskrbuju ivanovci, i svoje sjedište ustaljuju u gradu Vrani, koji je nekada bio sjelo templarskoga reda. U hrvatskim zemljama, kao i u čitavoj Europi, uživali su razne povlastice i privilegije, te neke njihove odličnike nalazimo u vrhovima europskih dvorova. Na čelu im se nalazio prior (prior vranski), koji je izravno podložan velikom magistru, a ovaj papi. U drugoj polovici 14. stoljeća na čelo priorata vranskog dolazi Ivan od Paližne, prvi Hrvat na čelu ivanovaca kod nas. Na čelu reda u 16. stoljeću nalazi se još jedno veliko ime hrvatske povijesti: biskup i ban Petar Berislavić, koji pogiba u boju s Turcima 1520. Godine 1526. odigrava se bitka na Mohačkom polju, a od tada u Hrvatskoj više nemamo reda ivanovaca. Titulu priora vranskoga danas nosi prepošt zagrebačkoga Prvostolnog kaptola.

1. Općenito o redu ivanovaca (kasnije red malteških vitezova)

Red sv. Ivana (Ordo hospitaliorum johanites) nastao je najvjerojatnije u konačičtu (hospitum) za hodočasnike što su ga u Jeruzalemu osnovali trgovci iz Amalfija.¹

¹ L. DOBRONIĆ, *Viteški redovi*, Zagreb, 1984, str. 89.

Ovaj red nastao je prije templarskoga, kao pobožna bratovština. Godine 1048. talijanski trgovci iz navedenoga grada u tadašnjeg kalifa Mostakšija Billaha umoljuju dopuštenje da u Jeruzalemu, nedaleko od Isusova groba, izgrade prihvatilište za siromašne putnike i bolesne hodočasnike koji su dolazili u Svetu Zemlju. Kada su dobili traženu dozvolu, izgradiše crkvu sv. Marije, s prihvatilištem, bolnicom (hospitalom) i kapelicom sv. Ivana Krstitelja, po kome bratovština – kasnije viteški red – dobija ime.²

Prema nekim drugim mišljenjima, red je osnovan 1099. Nakon prvoga križarskog rata, bulom iz 1113, ovo bratstvo dobija papinu zaštitu. Bratovština u početku ima ista pravila kao i red sv. Augustina, no kasnije poprima sve izrazitije značajke viteškoga reda.³

Poslije smrti prvog predstojnika reda Gerarda de Martignesa, na čelo im dolazi križarski vitez Raymund de Puy, koji 1120. preinačuje red u viteški. Od tada se red dijeli na vitezove (vojnike), svećenike i braću (ovi posljednji bave se karitativnom djelatnošću i njegom bolesnika).⁴

Za svoj rad dobijali su velike povlastice i donacije, ne samo u Svetoj Zemlji nego i u zapadnoeuropskim zemljama. Kao i templarski, red ivanovaca niče kao najčistije otjelovljenje srednjovjekovnog duha monaškoga i viteškog ideala.⁵

Na čelu reda nalazi se magistar ili kasnije veliki magistar (neki ga naši pisci nazivaju velikim mešтром).⁶ On se birao doživotno, a birala su ga braća. Stolovao je u konventu, glavnoj kući reda. Konvent se prvih stotinu godina nalazio u Jeruzalemu. Godine 1187, nakon pada Jeruzalema u ruke Saracena, sjedište reda prenešeno je u tvrđavu Saint Jean d'Acre (danas tvrđava Akko u Izraelu). Tu ostaje sve do 1291, kada i tu tvrđavu osvajaju Saraceni. Izgubivši i tu tvrđavu, sklanjaju se na Cipar, u grad Limassol. Tu uređuju konvent i hospital, ali se ni na tome mjestu ne zadržavaju dugo. Za vrijeme likvidacije templarâ, ivanovci započinju s osvajanjem otoka Rodosa (1306); na njemu se ustaljuju 1310. Držali su otok Rodos – i tu imali svoj konvent – sve do 1526, kada otok zauzimaju Turci. Tada preseljavaju na Maltu (po čemu kasnije dobijaju ime malteški vitezovi) i tamo imaju svoje sjedište sve do 1798, kada im taj otok oduzima Napoleon.⁷ Nakon Napoleonova zauzeća Malte, ovaj viteški red privremeno se smješta u Trst. Godine 1812. malteški su vitezovi ponovno na Malti, a kada je otok 1934. postao britanski, red seli u Italiju i za sjedište izabire Rim.

Na matični se otok vraćaju 1989, nakon 155 godina izbjivanja. U znak »pomirbe« s Maltom, ulicama La Vallette prodefiliralo je 450 delegiranih članova, u crnim plaštevima i s bijelim osmerokrakim križevima na prsima. Simbol ivanovaca (danas malteških vitezova) jest bijeli križ s osam krakova, koji su na mjestu gdje se

² E. PERIČIĆ, *Vranski prior Ivan od Paližne i Petar Berislavić*, Radovi Instituta JAZU u Zadru. Zadar, 1971, str. 239; *Knights Hospitalers*, The Columbia encyclopedia 3, Columbia university press. New York, 1963, str. 1142–1143.

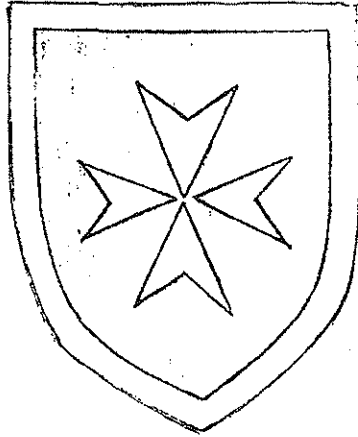
³ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 89; *The World Encyclopedia*, Vol. 11, J-K, 1981, str. 278; *The Encyclopedia Britanica*, Vol. 5, William Benton Publisher, 1943–1973, str. 148.

⁴ E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 239.

⁵ J. HUIZINGA, *Jesen srednjeg vijeka*, Zagreb, 1964, str. 83.

⁶ I. KUKULJEVIĆ, *Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci Sv. Ivana u Hrvatskoj*, Rad JA 81. Zagreb, 1886, str. 37.

⁷ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 91–92; *The World Encyclopedia*, Vol. 11, J-K, 1981, str. 278; *Larousse du XX Siècle*, vol. IV, Paris, str. 630; *Encyclopaedia Britanica*. Vol. V. William Benton Publisher, 1943–1973, str. 148; *Enciclopedia Italiana*, Roma, 1934–1942, str. 41–49.

Malteški križ

spajaju uski, a prema vani se postupno proširuju, jer su kao vitezovi potekli iz osam grupa zemalja:

Krakovi redom znače:

1. Auvergne	5. Kastilja i Portugal
2. Provence	6. Njemačka (s Austrijom, Ugarskom i Hrvatskom)
3. ostala Francuska	7. Italija
4. Aragon	8. Engleska

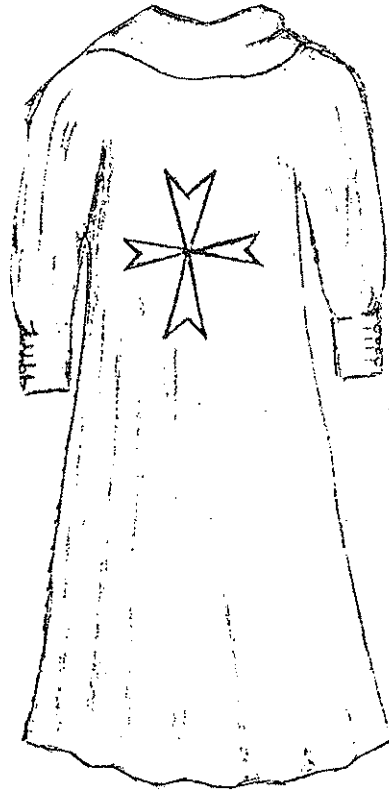
Tih osam krakova na križu predstavljalo je i 29 velikih priorata. Jedan od njih bio je i priorat vranski sa sjedištem u gradu Vrani.

2. Pojava reda ivanovaca u Hrvatskoj

Konzultirajući razna vrela, uvidamo da je teško sa sigurnošću govoriti o pojavi ivanovaca na našim područjima prije 13. stoljeća. Vjerodostojan podatak o njihovoj nazočnosti u Hrvatskoj potječe iz 1205, a odnosi se na Ljubljani, utvrdu smještenu sjeverno od Nina. Te je godine kralj Andrija II, određujući granice zemalja grada Nina, posvjedočio o vlasnicima spomenute utvrde – »izuzevši zemlje grada Ljubeja, koje pripadaju hospitalu Sv. Ivana«. ⁸ Do objave knjige L. Dobronić bilo je uvriježeno mišljenje da se ivanovci kod nas prvi put spominju 1184, kada im biskup ninski dodjeljuje crkvu sv. Petra u selu Bojišću. ⁹

⁸ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 98; *Codex diplomaticus* (dalje CD) (1904–1976) sv. III, str. 52, doc. 46.

⁹ I. KUKULJEVIĆ, *nav. dj.*, str. 38–39; I. OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. II, Split, 1964, str. 236; F. ŠANJEK, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, sv. I, Zagreb 1988, str. 196; J. BUTURAC, *Poviestni priegled redovništva u Hrvatskoj*, *Croatia sacra*, 20–21, Zagreb, 1943, str. 136–138.

Svakodnevna odjeća ivanovaca

Godine 1211. ivanovci imaju svoje zemlje u Turopolju, što dokazuje isprava kralja Bele IV. iz 1238.¹⁰ Bela IV, uz pristanak svoga brata Kolomana, potvrđuje ivanovcima pravo na zemlje koje su im darovali kraljevi Emerik (1196–1204) i Andrija (1205–1235). Njihovo pravo na crkvu sv. Jurja u Kastelcu kod Senja, koju oni »mirno i pravedno posjeduju«, 1216. potvrđuje papa Inocent III. Nakon navedene godine, tu ivanovcima više ne nalazimo spomena.¹¹ Potkraj 1217. i na početku 1218. ugarsko-hrvatski kralj Andrija II. odlazi na križarski pohod u Svetu Zemlju. Osim templarâ, tamo su mu pomagali i ivanovci. Kralj im se zbog te usluge odužuje – 500 srebrenjaka godišnje udjeljuje im za njegu siromaha, a 200 za uzdržavanje njihovih utvrda na Bliskom istoku.¹² Nasljednik Andrijin, Bela IV (1235–1270), nakon dolaska na prijestolje odlučuje spriječiti slabljenje kraljevske vlasti i ograničiti moć vlastele, koja je svojim jačanjem počela ugrožavati kralja. Provodi istragu o načinu stjecanja posjedâ i potom opoziva razne donacije koje je podijelio njegov otac. Ta odluka pogađa i ivanovce. U korist crkvenih redova

¹⁰ CD, sv. IV, str. 48, doc. 44.

¹¹ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 99.

¹² I. KUKULJEVIĆ, *nav. dj.*, str. 38–39.

tada intervenira papa, tako da im kralj Bela i brat mu Koloman moraju vratiti oduzete posjede.¹³ Za ivanovce u Hrvatskoj važan je spis od 29. siječnja 1238, kojim kralj Bela IV. potvrđuje pravo toga reda na njihove posjede, poimence ih navodeći.¹⁴

Godine 1240. ivanovci se javljaju u Istri, i to na dva mjesta. Tadašnji biskup porečki, Adalbert, daruje im crkvu sv. Ivana na Livadi kod Poreča, a s tim sjedištem ivanovaca bila je povezana i crkva sv. Marije na Božjem polju kod Vižinade.¹⁵

Po svemu izgleda da ivanovci tijekom velikoga dijela vladavine Bele IV. nisu imali znatnijih teškoća od strane vladara, pa se njihov red mogao nesmetano širiti i bogatiti. Tako ih nalazimo duboko u Slavoniji, u današnjoj Bosni, na Baniji, u Hrvatskome zagorju i drugdje.¹⁶ Međutim nešto kasnije Bela IV. mijenja raspoloženje prema njima. Neki zagrebački podložnici morali su se, natjerani glađu, staviti pod vlast ivanovaca, ali ih Bela IV. oslobada takvoga stanja.¹⁷ Godine 1258. papa Aleksandar IV. traži od Bele da se ivanovcima isplaćuje novac koji im je odredio njegov otac Andrija za potrebe u Svetoj Zemlji.¹⁸ Razlog rađanju Beline nesklonosti prema ivanovcima vjerojatno je u tome što su oni nagomilavali posjede u Hrvatskoj i Ugarskoj i tako se bogatili.¹⁹ Bez obzira na to što gube vladarovu naklonost, ugled ivanovaca u Hrvatskoj i Ugarskoj raste. Međutim bogatstvo i posjedi koje su oni, zahvaljujući doprinosu u križarskim ratovima, stekli i na Istoku (Sveta Zemlja) i na Zapadu, imalo je i negativne posljedice. Naime njihovo bogatstvo – koje se potkraj 13. stoljeća moglo mjeriti s onim pojedinih vladara – dovelo je do slabljenja discipline unutar reda. Zbog toga je na II. lyonskom saboru, 1274. godine, pokrenuto pitanje rekonstrukcije reda ivanovaca i reda templara, s namjerom da se od njih formira jedan red, s jednim mešтром na čelu, s istim regulama i zajedničkim posjedovanjem dobara.²⁰ Ova zamisao nije urodila plodom.

Tijekom dinastičkih borbi za hrvatsko-ugarsko prijestolje ivanovci bivaju izvrgnuti raznim neprilikama. Godine 1303. papa Bonifacije VIII. poziva viteške redove u Hrvatskoj i Ugarskoj, među njima i ivanovce, da priznaju Karla Roberta Anžuvinskoga kraljem.²¹ Nakon toga ivanovci pristaju uz Anžuvince i hrvatskoga bana Pavla Šubića. Budući da su u početku bili nepristrani, oni su neprestance bili izloženi napadajima, pa je stoga papa Klement V. morao reagirati bulom od 21. prosinca 1307, kojom nalaže ostrogonskom nadbiskupu da spriječi proganjanje ovoga reda.²²

Ukidanjem reda templara – pod pritiskom francuskog kralja Filipa IV. Lijepoga te blagoslovom pape Klementa V. – godine 1312. imanja templarâ postaju zakonitim vlasništvom ivanovaca, ali u Francuskoj ih sebi priskrbljuje Filip IV. Lije-

¹³ *Historija naroda Jugoslavije I*, Zagreb, 1953, str. 689.

¹⁴ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 100.

¹⁵ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 103.

¹⁶ E. PERIĆIĆ, *nav. dj.*, str. 243.

¹⁷ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 104.

¹⁸ CD, sv. V, str. 177, doc. 683.

¹⁹ E. PERIĆIĆ, *nav. dj.*, str. 243.

²⁰ E. PERIĆIĆ, *nav. dj.*, str. 244.

²¹ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 108.

²² E. PERIĆIĆ, *nav. dj.*, str. 245.

pi.²³ Povjesničar C. F. Bianchi u svom djelu *Zara cristiana II* navodi da se templare u nekim krajevima Dalmacije i Slavonije, posebice u Vrani, toleriralo te da se veliki broj templara priklonio redu ivanovaca.²⁴ Ivanovci su u Hrvatskoj od templara naslijedili ove posjede: Vranu, Dubicu, Božjakovinu, Čiče, Novake, Nove dvore (Nova curia), Pakrac, Našice i Križevce. Dobijanjem templarskih posjeda – uz već postojeće velike vlastite posjede – ugled reda, a posebice priora, toliko je narastao da njegovi članovi stoje u samome vrhu kraljevstva.²⁵

Hrvatsko-ugarski kralj Karlo I. Anžuvinski nije zaboravio vjernost vitezova sv. Ivana pa im se na razne načine, raznim donacijama, odužuje. Poveljom od 15. stiječnja 1322, a na molbu potpriora Gerarda, potvrđena su im sva ona prava koja im je dao Andrija II.

Kad zapravo grad Vranu nalazimo u posjedu ivanovaca? Boraveći u vranskom samostanu, prior je 26. svibnja 1328. od svoje braće Gerarda od Granane (potpriora vranskoga), Franje Grenje iz Karana, Marka iz Bologne, Gerardina iz Mas-sadelore i ostalih vitezova čuo da je zadarski građanin Kodul od Spignarole odvažno branio grad i samostan hospitalaca kad su Hrvati – vjerojatno pod vodstvom bana Mladena Šubića – opsjedali grad Vranu. Za spomenute zasluge prior Kodula od Spignarole nagrađuje velikim posjedom.²⁶ Od tog događaja, o kojem imamo pismeno svjedočanstvo, možemo pratiti uspon vranskoga potpriora. Od godine 1333. u Vrani se nalazi prior. Tko je u to vrijeme bio prior vranski i je li taj grad ranije bio sjedište priora ivanovaca, nije poznato.²⁷

Vjerojatno s pravom, Kukuljević drži da je prior vranski bio Petar Kornuto, koji se u to vrijeme navodi kao prior ugarski i hrvatski, a kasnije se ističe kao prior vranski.²⁸ Petar Kornuto bio je odani pristaša Ludovika I. u borbama koje je ovaj za Dalmaciju vodio s Mlečanima.

Godine 1345. mletačka vojska i njezini pristaše u Hrvatskoj napadaju grad Vranu, pri čemu su mnoge branitelje poubijali, a sâm grad spalili.²⁹ Možda je baš u to vrijeme većina hrvatskih ivanovaca bila zaokupljena borbama s Turcima, a među njima i vranska posada. Ivanovci su od 1120. viteški red i u njemu nalazimo vitezove-ratnike. Približavanje Turaka bila je idealna prilika da se iskažu u borbi protiv nevjernika. Opasnost od Turaka uočava papa Klement VI, pa 1343. i 1345. potiče kršćane na rat protiv njih. Isti papa nalaže formiranje mornarice (koja će djelovati tri godine) i sudjelovanje ivanovaca u njoj. Mornarica se okupljala oko Negroponta na otoku Eubeji, blizu Atene, a vodili su je kralj Cipra, vitezovi sv. Ivana Jeruzalemskoga i mletački dužd (budući da su mletački posjedi tu bili izravno ugroženi). Ivanovci iz naših krajeva također su bili angažirani u tim ratovima, jer su zemljopisno bili blizu turske opasnosti.³⁰ 28. listopada 1345, zajedno s

²³ A. FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve*, Zagreb, 1988, str. 168–169; E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 245; F. ŠIŠIĆ, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Zagreb, 1975, str. 362; F. ŠANJEK, *nav. dj.*, str. 196.

²⁴ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana II*, Zadar, 1879, str. 362.

²⁵ E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 246; F. ŠANJEK, *nav. dj.*, str. 196.

²⁶ E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 246.

²⁷ E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 247; Š. LJUBIĆ, *Listine o odnošaju južnog Slavenstva i Mletačke Republike I*, Zagreb, 1868, str. 398.

²⁸ I. KUKULJEVIĆ, *nav. dj.*, str. 51; L. KOS, *Prior vranski i njegove funkcije u našoj pravnoj povijesti*, Radovi Instituta JAZU u Zadru, Zadar, 1971, str. 230.

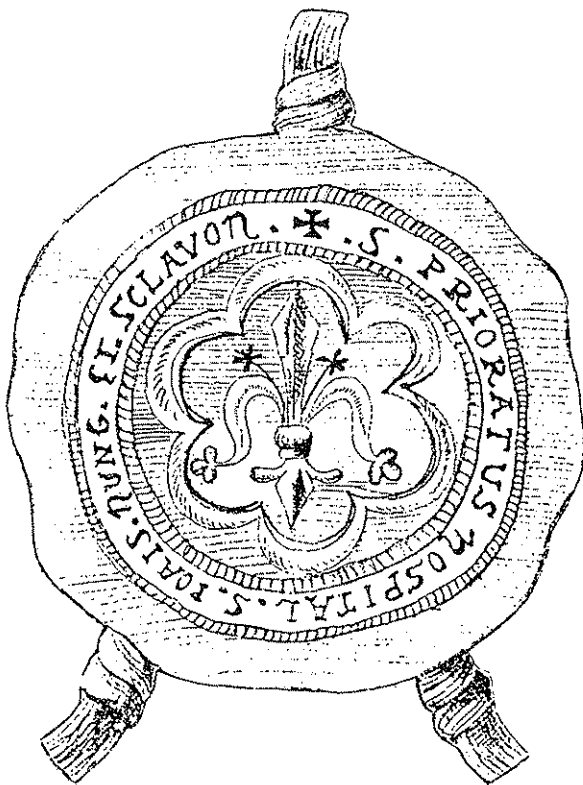
²⁹ Š. LJUBIĆ, *Listine II*, str. 247; E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 247–248.

³⁰ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 115.

kraljem Cipra i vojskom Mletačke Republike, ivanovci su na juriš osvojili grad Smirnu i otjerali Turke od jonskih otoka.

Da su vranski ivanovci bili pristaše Ludovika I. potvrđuje nam njegov posjet njihovu gradu,³¹ koji je on učinio dolazeći iz napuljskoga rata. Vrana je bila mjesto u kojem su se okupljali perceptor i ivanovaca iz raznih perceptorata³² po Hrvatskoj. Za vrijeme priora Baldvina Cornutija (1349–1370) učvršćuje se naziv *prior vranski*.³³

Turska prodiranja na europsko tolo navješćivala su tragične dane. Godine 1352. Turci prelaze Dardanele, 1354. zauzimaju Galipolje, a 1363. Drinopolje. Polako, ali sigurno, približuju se Balkanu. Pojedini europski vladari postaju svjesni pogi-belji za cijelu Europu. Papa pokušava organizirati obranu kršćanskih zemalja, tj.

Pečat priorata ivanovaca u hrvatsko-ugarskom prioratu

³¹ E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 248.

³² *Perceptor* = zastupnik velikog magistra; *maršal* = vrhovni zapovjednik svih vojnih poslova.

³³ E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 248.

obnoviti svojevrsan križarski rat; zapovijeda priorima i svim perceptorima, 8. prosinca 1375, mobilizaciju ivanovaca. Zbog blizine Turaka, najpogodniji su mu bili hrvatski i ugarski ivanovci. Godine 1377. on nalaže da prior u roku od mjesec dana sazove kapitul i da se na njemu izaberu braća vitezovi, koji će pak sebi izabrati štitonoše i potom krenuti u rat protiv Turaka. Oni koji budu izabrani treba da budu muževno hrabri i snažni, dobro opremljeni oružjem, opremom i konjima. Pod prijetnjom ekskomunikacije i suspenzije od priorâ, perceptoratâ, kuća i prihoda, papa zapovijeda da se ovaj nalog mora izvršiti.³⁴ Kada Turci počniju prodirati u naše krajeve, ivanovcima biva povjereno da to – zajedno s drugim snagama – spriječe. Oni će to, pod vodstvom svojim priora, načasnije izvršiti.

Sedamdesetih godina 14. stoljeća na čelu priorata dolazi do brzih promjena. Godine 1372. umire prior Baldvin Cornuti. Dvije godine kasnije, 1374, prior Venecije Ivan de Riparia postaje priorom Ugarske i Slavonije, a na to mjesto postavlja ga veliki magistar. Međutim, kralj Ludovik ga ne prihvaća.

U to vrijeme, 1373, vodi se oštra borba između vitezova sv. Ivana Jeruzalemskoga »talijanskoga« i »provansalskog« jezika. I jedni i drugi svojataju pravo na priorat Ugarske i njegove perceptorate. U vrijeme te borbe unutar samoga reda ivanovaca nastupilo je teško vrijeme za Katoličku Crkvu. Od 1309. pape su stolovali u Avignonu (Francuska). Godine 1378. papa Urban VI. vraća se u Rim, ali u Avignonu ostaje protupapa, Francuz Klement VII. (1378–1394). Budući da su ivanovci bili blisko vezani uz papu, i u samom vrhu reda dolazi do sukoba, tako da od 1383. i red ivanovaca ima dva magistra.³⁵ Papa Grgur XI. (1371–1378) posvećuje punu pozornost vitezovima sv. Ivana. Oni mu bijahu glavni oslonac u njegovu planiranom pohodu protiv Turaka. Taj je pohod imao voditi njegov ljubimac Juan Fernandez de Heredia.

Godine 1377. kršćani zauzimaju Moreju. Nakon smrti velikoga magistra Roberta de Jullyja, koji je umro na Rodosu 29. srpnja 1377, papa Grgur XI. oduzima Francuzima monopol na dužnosti velikog magistra i na to mjesto stavlja Juana Fernandez de Heredia. Takva se odluka protivila statutima hospitala, pa je prosvjed konventa natjerao papu na izjavu kako se više neće miješati u unutarnje stvari reda. Rodoški ivanovci nerado prihvaćaju nametnutog im magistra, koji je bio tip pokvarenoga europskog ivanovca. Brinuo se ponajprije za osobni probitak i bavio se nagomilavanjem bogatstva na štetu reda. Borba protiv nevjernikâ više nije bila njegova preokupacija. Budući da u to vrijeme dolazi do rascjepa u vrhu Crkve, a i u samom vrhu njihova reda, rodoški vitezovi ivanovci uviđaju da bi moglo doći do rascjepa u redu i do pada discipline u njihovim europskim prioratima. Pribojavali su se neplaćanja doprinosa (responsiones), o čemu je ovisilo i njihovo preživljavanje na Rodosu.

3. Priorat vranski

Grad Vrana odigrao je veoma važnu ulogu u srednjovjekovnoj hrvatskoj povijesti. Bio je usko vezan za crkveni život, jer su u njemu živjele tri redovničke zajednice: benediktinci, templari i ivanovci.³⁶ Utjecaj ovih redova u tadašnjem srednjovje-

³⁴ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 123.

³⁵ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 125.

³⁶ I. OSTOJIC, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. I–III, Split, 1963/65; I. KUKULJEVIĆ, *nav. dj.*, str. 36–80; J. KOLANOVIĆ, *Vrana i templari*, Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. 18, Zadar 1971. str. 207.

kovnom društvu bio je vrlo velik, a bili su potčinjeni izravno papi. U razdoblju od 12. do 16. stoljeća, Vrana, zahvaljujući templarima i ivanovcima, ima veliku ulogu u hrvatskoj povijesti. Inače o sudbini vranskih templara nakon ukinuća reda znamo vrlo malo. Prevladava mišljenje da su samo promijenili ime, tj. prešli u ivanovce.³⁷ U svakom slučaju od 1312. u Vrani govorimo o ivanovcima, a ne o templarima.

Vranski prior (magnus prior) postaje glavni prior za ivanovce u cijeloj Hrvatskoj. Lociranjem priorata u gradu Vrani, dolazi i do većeg povezivanja primorske i gornje Hrvatske. Svoj vrhunac vranski priorat doseže kad mu na čelo dolazi prvi Hrvat, Ivan od Paližne.³⁸ Na početku 16. stoljeća vranski priorat prelazi u ruke svjetovnjakâ, a 1538. Vranu osvajaju Turci, u čijim će rukama ostati sve do sredine 17. stoljeća.³⁹ Tada Turci bivaju protjerani, ali se ivanovci – sada već malteški vitezovi – nikada više nisu vratili u grad Vranu. Od druge polovice 17. stoljeća naslov vranskoga priora ponijet će prepozit zagrebačkog Kaptola.⁴⁰

Vjeran prikaz grada Vrane u drugoj polovici 18. stoljeća daje nam Alberto Fortis u svome znamenitom djelu *Put po Dalmaciji*: »Vrana, po kojoj je jezero dobilo ime, sagrađena je na njegovom kraju što gleda na sjever, a bila je važna u minulim vremenima i pripadala je templarima. Tu je stolovao veliki prior koji je ponekad stjecao toliku moć da je bivao najvažnija ličnost u poslovima kraljevstva. Jedan od tih velikih priora Ivan Paližna dotle se svetogrdno osmijelio, da je godine 1385. zaslužnjio svoju kraljicu Elizabetu, ženu ugarskoga kralja Ludovika, i njenu kćer Mariju...«

»Kaštel, nazvan u doba osnutka, u pravom smislu riječi Brana ili Vrana, sada je strahovita gomila ruševina: u to stanje dovelo ga je mletačko topništvo...«⁴¹

Najistaknutiji i najznamenitiji prior vranski, prvi po redu Hrvat, bio je Ivan od Paližne. O podrijetlu te znamenite osobe još uvijek se malo zna.⁴² On na čelo ovoga uglednog reda dolazi u jednome od najtežih trenutaka hrvatske povijesti, a bilo je to doba i složenih prilika u samom vrhu Katoličke Crkve. Njegova karijera u redu ivanovaca nije nam poznata. Ne zna se ni točan datum njegova stupanja u red. Prva službena isprava koja se odnosi na Ivana od Paližne potječe od 12. ožujka 1382. – njome mu veliki magistar Juan de Heredia produžuje priorat ugarski na deset godina.⁴³ Godine 1370. Paližna se javlja kao vranski potprior, a 1378. postaje priorom ivanovaca. Njegov djelokrug proširen je na sve ivanovačke samostane u Hrvatskoj, Slavoniji i Ugarskoj. Ulazi u red najznamenitijih velikaša, a uza se ima najdiscipliniranije i najurednije čete svoga reda.⁴⁴

11. rujna 1382. u Trnavi blizu Požuna, u 56. godini života, umire kralj Ludovik. Odmah sutradan nakon pokopa Ludovika I, okruniše velikaši stariju Ludovikovu

³⁷ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, Zadar, 1879, str. 362; F. ŠIŠIĆ, *Pregled...*, str. 251.

³⁸ J. KOLANOVIĆ, *nav. dj.*, str. 225; E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 249; L. KOS, *nav. dj.*, str. 230; F. ŠANJEK, *nav. dj.*, str. 196.

³⁹ S. M. TRALJIĆ, *Vrana pod turskom upravom*, Radovi Inститuta JAZU u Zadru, sv. IX, Zadar, 1962, str. 337–357.

⁴⁰ J. KOLANOVIĆ, *nav. dj.*, str. 225.

⁴¹ A. FORTIS, *Put po Dalmaciji*, Zagreb, 1984, str. 19.

⁴² E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 249.

⁴³ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 126–127.

⁴⁴ E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 250; I. KUKULJEVIĆ, *nav. dj.*, str. 63.

kćer Mariju (1382–1385) za kraljicu, kao da je Ludoviku bila sin.⁴⁵ U to se vrijeme na ugarskom dvoru nalazio i Ivan od Paližne. U travnju 1383. on je još uvijek podanik kraljice Marije. Prijestolje je pripalo Ludovikovoj kćeri Mariji, ali stvarnu vlast ima njezina majka Elizabeta Kotromanić. Jednom zgodom dok su se Elizabeta i kraljica Marija nalazile u Zadru, protiv njih se pobunjuje Ivan od Paližne. U prvim akcijama u ulozi priora vranskog (1383) Paližna se sukobljuje s dvorom ne prihvaćajući Ludovikovu odredbu da Zadranima vrati otete posjede koje je njegov prethodnik – prior vranski Rajmundo Belmonte – prodao nekim zadarskim građanima.⁴⁶ Na početku iste godine još uvijek se u javnim ispravama Ivan od Paližne smatra zakonitim priorom vranskim i velikim županom dubičkim.⁴⁷ Godine 1384. on biva teško kažnjen, a kraljica Marija njega i brata mu Tomu proglašuje »sebi nevjernima« i oduzima im obiteljske posjede – Paližnu, Sivec, Čokostinu (?) u križevačkoj županiji.⁴⁸ Godine 1386. brat Gerard Cornuti, perceptor kuće u Gori i Dubici, biva postavljen za »priora priorata Ugarske ili Vrane«. To je potvrđeno 2. svibnja 1386; istaknuto je da ta dužnost treba da mu traje deset godina.⁴⁹ Dakle, Ivan od Paližne sada više nije prior Ugarske ili Vrane za red vitezova sv. Ivana. Kukuljević ipak pretpostavlja da je on 1385/86. bio angažiran u opremanju vitezova za borbu protiv Turaka, i to na papin nalog.⁵⁰ Međutim Kukuljević svoju pretpostavku temelji na zapravo lažnoj ispravi koju je objavio Feyer. Da ta isprava nije vjerodostojna, vidimo po nazivu papa – spominje se papa Grgur, ali on je 1378. mrtav.⁵¹ Sljedeći papa s istim imenom javlja se tek 1406. Ta činjenica čini utemeljenom tvrdnju da Ivan od Paližne 1386. nije, u papino ime, obavljao nikakvu mobilizaciju protiv Turaka.⁵²

Na Staru godinu 1385. za hrvatsko-ugarskoga kralja okrunjen je Karlo Drački.⁵³ Ivan od Paližne tom činu nije bio nazočan. No nedugo nakon krunidbe, 28. siječnja 1386,⁵⁴ on ponovno dobija prijašnje naslove – vraćaju mu se vranski priorat i čast župana. Kralj ga uz to imenuje i banom, te ga u ispravama naziva »brat Ivan od Paližne, prior Vrane i ban kraljevine Slavonije, Dalmacije i Hrvatske«.⁵⁵

Godine 1387. kraljica Marija za priora vranskoga postavlja Alberta od Lučenca, brata Ladislava, bana Dalmacije i Hrvatske. To se protivilo pravilima po kojima je samo veliki magistar reda mogao donijeti takvu odluku, a on je 1386. već postavio priora i tu mu čast udijelio na deset godina (Gerard Cornuti).⁵⁶

7. veljače 1386, za vrijeme razgovora s protivničkom stranom, biva ranjen Karlo Drački.⁵⁷ Od posljedica ranjavanja ili otrova, on umire u zatočeništvu 21. veljače

⁴⁵ F. ŠIŠIĆ, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Zagreb, 1975, str. 220 (zadarski kroničar i suvremenik događaja Paulus de Paulo piše da 17. rujna 1382. »CORNATA FUIT IN REGEM«).

⁴⁶ E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 250, 258; L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 128.

⁴⁷ I. KUKULJEVIĆ, *nav. dj.*, str. 67.

⁴⁸ CD, XVI, str. 476, doc. 357.

⁴⁹ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 130.

⁵⁰ I. KUKULJEVIĆ, *nav. dj.*, str. 68.

⁵¹ U radu Eduarda PERIČIĆA *Vranski priori Ivan od Paližne i Petar Berislavić*, Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. 18, str. 263, krivo je tumačenje, a on se povodi za Kukuljevićem i Feyerom, koji je tu ispravu objavio.

⁵² L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 130.

⁵³ E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 263.

⁵⁴ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 130; E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 263.

⁵⁵ CD, XVII, str. 62, doc. 329; L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 130.

⁵⁶ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 131; CD, XVII, str. 93, doc. 69.

⁵⁷ E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 264.

iste godine. Nakon njegove smrti, u državi nastaje sveopći nered. Sukobi protivničkih strana nastavljaju se. Elizabeta to iskorištava. Svojom taktičnošću i tolerancijom prema protivnicima na trenutak je zavladała situacijom. Nadala se da će uništiti i ostale pobunjenike pod vodstvom Ivana od Paližne, Ivana Horvata i drugih velikaša. Ali pobunjeni velikodostojnici dočekuju u zasjedi kod Gorjana kraljicu Mariju i njezinu majku Elizabetu, pratnju im poubijaju, a one padnu u sužanjstvo. Blažu Forgaču, ubojici kralja Karla Dračkog, odsijecaju glavu. Kraljicu i njezinu majku odvođe u Gumnik, a nakon toga u Novigrad dalmatinski.⁵⁸

Pristaše nastradaloga kralja Karla Dračkoga traže da na prijestolje Hrvatske i Ugarske dođe njegov sin Ladislav Napuljski. U Budimu vlast drže pristaše uhićene kraljice. Glavni vođa ustanikâ, prior Ivan od Paližne, služi se naslovom bana Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Iz ovog se može izvesti zaključak da je on tražio homogenizaciju hrvatskoga teritorija. Jer i onda kad mu biva oduzeta titula priora vranskoga, kad mu je osporena titula bana Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, uz pomoć bosanskoga kralja Tvrtka želi sačuvati Hrvatsku.

Dok se na početku siječnja 1387. u Zadru dogovaraju Ivan od Paližne i braća Horvat, također ustanici, u Novigradu dalmatinskom umire kraljica Elizabeta.⁵⁹ Ne zna se da li prirodnom ili nasilnom smrću.⁶⁰ Je li Paližna bio sudionik bitke na Kosovu, kako to govore neki povjesničari, teško je reći.

U kolovozu 1389. nalazimo ga u gradu Vrani ili njegovoj okolini, odakle zajedno s vojskom kralja Tvrtka I. provaljuje u zadarski kotar i pustoši ga.⁶¹ Građani Zadra, sve češće izloženi napadima Ivana od Paližne i njegovih vitezova, obraćaju se stoga krčkom knezu Ivanu Frankopanu, koji u to vrijeme biva zauzet sukobom s krbavskim knezovima. No 16. studenoga 1389. krčka vojska napokon dolazi u Zadar te sjedinjena sa zadarskim pješacima kreće prema gradu Vrani. Do prve je bitke došlo 22. studenoga. Obje su strane pretrpjele gubitke. Dva dana kasnije vojske se ponovno sukobljavaju pod samim zidinama grada Vrane. U toj bici, gdje je bilo mrtvih na obje strane, ranjen je i Ivan od Paližne. Paližna je izgubio 120 svojih vitezova, a bitka je ostala neriješena.

Uzalud je protivnička vojska napadala Ivana od Paližne i njegove pristaše, dobro utvrđene u gradu Vrani. Ivan od Paližne, teško ranjen u borbama, umire, a grad, sjedište i uporište njegova viteškog reda, odolijeva svim napadima i ostaje nepokoren.⁶²

26. travnja 1392. njegovi nećaci pišu o njemu kao o »pokojnom stricu«.⁶³ Veliki magistar reda Juan de Heredia i sami vrhovi reda sv. Ivana Jeruzalemskoga smatrali su ga čovjekom od povjerenja. Ivan od Paližne svakako ostaje najglasovitiji primjer ivanovaca u Hrvatskoj i Ugarskoj i jedna od najzanimljivijih i najsnažnijih

⁵⁸ E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 265; *Historija naroda Jugoslavije*, I, str. 741; F. ŠIŠIĆ, *Pregled povijesti...*, str. 221.

⁵⁹ E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 266.

⁶⁰ E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 267. Šišić se poziva na suvremenika tog događaja Paulusa de Paola, zadarskoga građanina, koji zapisuje: »... die 16. jan. applicuit novum, quod domina regina senior obiit castro Novigrad in captivitate« (F. ŠIŠIĆ, *Pregled povijesti...*, str. 221).

⁶¹ E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 279; L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 132.

⁶² E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 280; I. KUČULJEVIĆ, *Priorat vranski*, str. 76; V. KLAIĆ, *Krčki knezovi*, str. 185; L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 132.

⁶³ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 132; CD, XVII, str. 432, doc. 315; E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 281.

osoba hrvatske povijesti. U Vrani ga nasljeđuje njegov sinovac Ivan od Paližne mladi,⁶⁴ koji sada postaje priorom vranskim. Tu dužnost obnaša do 1395, kada se morao odreći vranskog priorata i preuzeti priorat belski.⁶⁵

Grad Bela na Ivančici nikad dotad nije bio sjedište priorata, već je njime upravljao kastelan ili perceptor. Po svemu sudeći, Ivan od Paližne mladi bio je posljednji prior vranski, u smislu priora cijele Hrvatske i Ugarske. Godine 1385/86. priorat ugarski još je zapisan u sadržaju kodeksa kao samostalni priorat. Potkraj stoljeća nestaje iz spisa velikog magistra.⁶⁶ Godine 1395. prior vranski bio je Emerik Bubek.⁶⁷ Nakon dolaska na čelo priorata Emerik Bubek traži podršku kralja Žigmunda glede povratka dobara priorata koja su za vrijeme bune oteta, darivana, rasprodana i dr.

25. kolovoza 1395. kralj izdaje zapovijed podložnicima da se prioru izađe u susret. No 1401. prior Emerik sudjeluje u uroti protiv kralja Žigmunda, na čelu koje je bio Emerikov otac, dvorski palatin (u to vrijeme Emerik ujedno obnaša i bansku čast u Hrvatskoj).⁶⁸ Urota je uspjela, a kralj Žigmund bačen je u tamnicu. Međutim on biva oslobođen, nakon čega Emeriku Bubeku oduzima bansku čast. 12. listopada 1402. Emerik predaje grad Vranu Alojzu Aldemariku, admiralu Ladislava Napuljskoga, čime Ladislava priznaje za kralja.⁶⁹ Poslije toga čina Žigmund Emeriku oduzima i titulu priora vranskoga.

Godine 1405, prema propisima reda, »prazan priorat ugarski pok. Ivana od Paližne« dodjeljuje se bratu Mihovilu Ferrandu. od 1405. do 1407. vranski priorat nema priora,⁷⁰ a od 1407. do 1416. nalazi se u sastavu talijanskih priorata i u sadržaje kodeksa upisivan je zajedno s njima.⁷¹ Od 1437. do 1447. više se u službenim spisima ne spominje Vrana kao priorat ugarski.

Godine 1447. Ugarska se nalazi u drugom organizacijskom sklopu priorata: u zajednici s Njemačkom i Češkom (Prioratus Alemanie, Boemie et Ungarie).⁷² Priori su bili postavljeni na nezakonit način, a s centrom na Rodosu nisu imali nikakve veze.⁷³ Konvent reda na Rodosu u više navrata upozorava na to stanje u Ugarskoj. Veliki magistar nastojao je uvesti red.⁷⁴

⁶⁴ E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 280–281; L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 133.

⁶⁵ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 133; I. KUKULJEVIĆ, *nav. dj.*, str. 79–80.

⁶⁶ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 133.

⁶⁷ E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 282; L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 133.

⁶⁸ E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 283.

⁶⁹ E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 285; L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 134.

⁷⁰ Ovo je vrijeme nestabilnosti i prevrata. Vjerojatno je to uvjetovalo što su vranski vitezovi stali uz Ladislava Napuljskog. Samim tim ivanovce proganja kralj Žigmund, a veliki magistar zaklinje ugarskoga kralja Žigmunda da pomogne magistru »priorata ugarskog kraljevstva«.

Iz ovoga vidimo da veliki magistar nije podržavao Ladislava Napuljskog. Kada Ladislav gubi sve šanse za krunu Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva, on Dalmaciju prodaje Mlečanima za 100 000 dukata. Stari priorat Ugarske ili Vrane u to vrijeme već je znatno okrnjen. Od 1413. Mlečani su potpuni vlasnici grada Vrane. Zauzevši grad Vranu, jedino je čast priora vranskoga ostala netaknuta.

⁷¹ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 134.

⁷² L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 135.

⁷³ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 136.

⁷⁴ Veliki magistar naređuje svome povjereniku: »(...) što se tiče kuća i perceptorija koje drže crkvena i svjetovna lica za sebe, svoje sinove ili rođake, mogu im se ustupiti ako plaćaju rasponsiones.

Ako su te perceptorije zaposjele osobe koje nisu podobne da stupe u naš red ili mogu,

Sredinom 15. stoljeća (1447) nije bilo vitezova-redovnika sv. Ivana Jeruzalemskoga koji bi obnašali vrhovnu čast ili niže časti na području priorata Ugarske, što znači ni u Hrvatskoj. Veliki magistar želi da domaći ljudi vode priorat, te u tu svrhu u Ugarsku šalje vizitatora, koji poziva »četiri-pet mladića iz kraljevstva Ugarskog koji vole Red, da mogu dobiti pojas viteštva i habit Reda (postati vitezovi-redovnici), preko Venecije doći sa svojim oružjem na Rodos u Konvent, te tamo boraviti kao pravi vitezovi i dobri redovnici.«⁷⁵ Nije nam poznato je li ova akcija urodila plodom.

U to vrijeme u Hrvatskoj i Ugarskoj vlada kralj Matija Korvin.⁷⁶ Dok je trajao sukob i nesporazum unutar reda ivanovaca, kralj Matija zatražio je od pape da posjedi priorata ugarskoga ili Vrane potpadnu pod kraljevsku nadležnost.⁷⁷ Papa mu 1465. dopušta da tim posjedima, zbog blizine Turaka, upravljaju administratori (upravnici).⁷⁸

Sve nam to kazuje da ivanovaca u Hrvatskoj i Ugarskoj gotovo i nema ili su potpuno zanemarivi. Sva njihova imanja zaplijenjena su i razdijeljena. Papa Siksto IV. pokušavao je ivanovcima u Hrvatskoj i Ugarskoj vratiti izgubljene posjede (to mu nikada nije uspjelo). U tu svrhu on imenuje biskupe, suce-delegate Svete Stolice. Oni su upravljali velikim posjedima Ugarske ili Vrane, koji više nisu ivanovački, već samo njihova ostavština.⁷⁹ Među uglednim ljudima koji su upravljali ostavštinom bio je i hrvatski ban i biskup Petar Berislavić, koji je kao crkvena osoba mogao imati titulu priora, a ne samo upravitelja dobara. On praktički nije bio ivanovac, vitez-redovnik. Iako nije bio vitez-redovnik reda sv. Ivana Jeruzalemskoga, sudjelovao je u borbama protiv Turaka. U tim borbama časno je poginuo 20. svibnja 1520.⁸⁰

Nakon bitke na Mohačkom polju 1526, red ivanovaca u Hrvatskoj potpuno je ugašen. Tradicija priorata vranskoga u Hrvatskoj dosta je jaka, tako da prepošt zagrebačkoga Prvostolnog kaptola nosi titulu vranskoga priora. U zagrebačkoj katedrali, u spomen prioru vranskom Ivanu Paližni te hrvatskom banu i biskupu Petru Berislaviću, podignuta je spomen-ploča, a pored nje su postavljena njihova poprsja. Na ploči stoji:

PRIORIMA VRANSKIM
Ivanu Paližni
hrvatskom banu 1385–1391.
koji se borio protiv kralja Žigmunda
za samostalnu Hrvatsku državu
pod vrhovništvom kralja Tvrtka I

a ne žele stupiti u red, perceptori je treba dati plemenitim i moćnim muževima, koji imaju snagu da ih natrag zadobiju i osvoje.«

Iz ovog se teksta vidi kako je nastalo takvo rasulo, da je veliki magistar morao tolerirati određene pojave koje nisu u skladu s propisima reda.

⁷⁵ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 136.

⁷⁶ E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 286–287; L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 137–138.

⁷⁷ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 138.

⁷⁸ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 138.

⁷⁹ E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 290–318; L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 138.

⁸⁰ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 138; L. KOS, *Prior vranski i njegove funkcije...*, Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. 18, Zadar, 1971, str. 227–235; E. PERIČIĆ, *nav. dj.*, str. 318; F. ŠANJEK, *nav. dj.*, str. 196.

I

Petru Berislaviću
»Heroju kršćanstva«
biskupu i hrvatskom banu
1513–1520

koji je svojim junaštvom
Hrvatskoj pribavio naslov
»Predzide kršćanstva«
te za slobodu Hrvatske
slavno poginuo 20. V 1520.

OVU SPOMEN PLOČU PODIŽE
PRVOSTOLNI KAPTOL ZAGREBAČKI
KAO POSLIJEDNJI NOSILAC NASLOVA
PRIORA VRANSKIH

1971.

VRANSKI PRIORI I NAMJESNICI

(viteškoga reda sv. Ivana Jeruzalemskog)⁸¹

1328.	GERARD OD GRANANE	1391–1395.	IVAN OD PALIŽNE ml.
1336–1347.	PETAR CORNUTO	1395–1405.	EMERIK BUBEK
1347–1348.	MOCIALIS	1405–1417.	MIHOVIL FERRAND
1348–1350.	FILIP OD GRANANE	1433–1439.	MATKO TALOVAC
1350–1365.	BALDVIN CORNUTO	1439–1446.	IVAN TALOVAC
1367.	ARNOLD	1446–1461.	TOMA SEKELJ od sv. Jurja
1370–1374.	RAJMUND BELLMONTE	1463.	IVAN SEKELJ
1374.	IVAN OD RIPARIA	1466.	JAKOV OD SORA
1378–1384.	IVAN OD PALIŽNE	1500–1509.	BARTOLOMEJ OD GRABA
1384.	RAJMUND BELLMONTE	1509–1512.	IVAN TAHI
1385.	IVAN OD HEDERVARA	1512–1520.	PETAR BERISLAVIĆ
1386.	GERARD CORNUTI	1520–1526.	MATIJA BARAČ
1387.	ALBERT OD LUČENCA	1526.	IVAN TAHI
1385–1391.	IVAN OD PALIŽNE		

Kronologija reda ivanovaca u Hrvatskoj

1205. Prvi sigurni spomen ivanovaca u Hrvatskoj. Spominje se Ljubljana – grad-utvrda koji se nalazi sjeverno od grada Nina – u ispravi koju potvrđuje kralj Andrija II.
1211. Prvi spomen ivanovaca u unutrašnjosti Hrvatske (Turopolje).

⁸¹ L. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 147–150; I. KUKULJEVIĆ, *Priorat vranski (1886)*; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, vol. II, Zadar, 1879.

1216. Papa Inocent III. ivanovcima potvrđuju crkvu i posjed sv. Jurja u Kastelcu kod Senja.
1238. Kralj Bela IV, na papinu intervenciju, potvrđuje ivanovcima posjede u svom kraljevstvu.
1240. Spomen ivanovaca u Istri (Sv. Ivan na Livadi kod Poreča i Sv. Marija na Božjem polju kod Vižinade).
1303. Papa Bonifacije VIII. poziva viteške redove u Hrvatskoj da priznaju Karla Roberta Anžuvinskog za kralja.
1312. Ukida se templarski red. Velik dio templara prelazi u ivanovce, a njihova imanja velikim dijelom prelaze u vlasništvo reda sv. Ivana Jeruzalemskoga.
1322. Hrvatsko-ugarski kralj Karlo I. Anžuvinski potvrđuje redu u Hrvatskoj sva ona prava koja im je udijelio Andrija II.
1328. Spomen vranskoga samostana i grada Vrane u rukama ivanovaca nakon dokidanja templarskoga reda.
1333. U gradu Vrani stoluje prior vranski reda sv. Ivana Jeruzalemskoga.
1345. Mletačka vojska napada i zaposjeda grad Vranu i ruši ga.
1347. Ludovik I. uspostavlja kraljevsku vlast u Hrvatskoj.
1348. Hrvatsko-ugarski kralj Ludovik I. na putu iz Napulja pohodi grad Vranu.
1349. Za vrijeme priora Baldvina Cornutija učvršćuje se naslov *prior vranski*.
1370. Ivan od Paližne spominje se kao potprior vranski.
1372. Umire vranski prior Baldwin Cornuti.
1374. Ivan od Riparia, prior Venecije, postaje prior »Ugarske i Slavonije«. Kralj Ludovik ga ne prihvaća.
1375. Svi ivanovci, pa tako i u Hrvatskoj, na osnovi zapovijedi pape Grgura XI. obavljaju pripreme za mobilizaciju i rat protiv Turaka, koji su već u Europi. Posebice se to odnosi na ivanovce pod vranskim prioratom.
1378. Ivan od Paližne postaje prior vranski. To je ujedno i prvi Hrvat koji obnaša tu čast.
1382. Veliki magistar reda Juan de Heredia produžava mandat priora Ugarske Ivanu Paližni na deset godina.
1383. Vrijeme sukoba unutar samih vrhova Crkve. Postoji dvojnost pape. Taj sukob zahvaća i red ivanovaca, pa su tako tada imali dva magistra.
1383. Ivan od Paližne još je podanik kraljice Marije. Iste te godine podiže bunu protiv nje.
1385. Na Staru godinu za hrvatsko-ugarskoga kralja kruni se Karlo Drački.
1386. Gerard Cornuti imenovan je priorom vranskim ili ugarskim.
1386. Ivan od Paližne, odlukom novog kralja, postaje hrvatski ban.
1387. Kraljica Marija razrješava dužnosti priora vranskoga Ivana od Paližne, koji se odmetnuo od kraljice, i postavlja Alberta Lučenca, brata Ladislava, bana Dalmacije i Hrvatske.
1387. U Vrani nalazimo dva priora. To su: Gerard Cornuti i Albert od Lučenca. Gerarda Cornutija imenovao je veliki magistar reda.
1387. U Novigradu dalmatinskome umire zaslužnena kraljica Elizabeta, žena kralja Ludovika.
1389. Ivan od Paližne, zajedno s vojskom bosanskoga kralja Tvrtka I, provaljuje u zadarski kotar.

1389. Sukob kod grada Vrane: Ivan od Paližne i krčko-zadarska vojska. U toj bici ranjen je Ivan od Paližne i vjerojatno nakon bitke, od posljedica zadobivenih rana, umire.
1392. U jednom dokumentu nećaci Ivana od Paližne spominju ga kao »pokojnog strica«.
1392. Priorom vranskim postaje Ivan od Paližne mlađi. To ostaje sve do 1395, nakon čega preuzima priorat belski, tj. grad Belu na planini Ivančici.
1394. Žigmund privremeno uspostavlja svoju vlast u Hrvatskoj.
1395. Emerik Bubek imenovan priorom vranskim.
1401. Emerik Bubek, prior vranski, sudjeluje u uroti protiv kralja Žigmunda.
1402. Emerik Bubek grad Vranu predaje admiralu Alojzu Aldemariku, vojskovođi Ladislava Napuljskoga, pretendenta na hrvatsko-ugarsko prijestolje.
1403. Ladislav Napuljski kruni se za hrvatsko-ugarskoga kralja u Zadru.
- 1405–1407. Priorat vranski nema priora.
- 1407–1416. Priorat vranski nalazi se u sastavu talijanskih priorata.
1409. Ladislav Napuljski prodaje Mlečanima Dalmaciju za 100 000 zlatnih dukata.
1413. Mlečani su potpuno vlasnici grada Vrane. Titula priora vranskoga ostaje netaknuta.
1417. Ugarska nije više u sastavu vranskog priorata.
1465. Papa dopušta kralju Matiji Korvinu da posjedima ivanovaca, kojih tada ima vrlo malo, upravljaju administratori (upravnici). U tu svrhu imenovani su biskupi kao suci-delegati Svete Stolice.
- 1512–1520. Prioratom vranskim upravlja hrvatski ban i biskup Petar Berislavić, jedan od najslavnijih junaka hrvatske povijesti.
1520. U borbi s Turcima pogiba ban i biskup Petar Berislavić.
1526. Poslije bitke na Mohačkom polju, red ivanovaca u Hrvatskoj potpuno je ugašen. Tradicija priorata vranskoga u Hrvatskoj dosta je jaka, pa tako prepošt zagrebačkoga Prvostolnog kaptola nosi titulu priora vranskoga.
1538. Turci osvajaju grad Vranu, u čijim rukama grad ostaje do sredine 17. stoljeća.

NAPOMENA: Zbog nedostupnosti djela G. PRAYA *De prioratu auranae* (1773, Beč) koristio sam obrađene podatke iz knjige L. Dobronić, *Viteški redovi*, Zagreb, 1984.

ZUSAMMENFASSUNG

Zu den bedeutendsten Ereignissen im Mittelalter gehört ohne Zweifel die Gründung der Ritterorden im Laufe der Kreuzzüge: zuerst der Johanniten, dann der Templer die schnell verschwinden (1312). Die Johanniten erhalten sich unter dem Namen von Malteser Ritter (seit 1526.) bis in unsere Tage. Aus den geschichtlichen Quellen kann man entnehmen, daß die Johanniten in Kroatien am Anfang des 13. Jh-s auftreten. Nach der Aufhebung des Templerordens werden die meisten ihrer Besitze von den Johanniten übernommen, so auch die Burg Vrana, der frühere Sitz und Eigentum der Templer. Wie in ganz Europa so hatten die Johanniten auch in Kroatien viele Vorteile und Privilegien, manche ihrer Mitglieder bekleideten sogar die höchsten Ämter auf den Königshöfen Europas. Der oberste Vorgesetzte in Kroatien war der Prior von Vrana, der unmittelbar dem Ordensmeister unterstand, dieser wieder dem Papst selbst. Als Ivan Paližna in der zweiten Hälfte des 14. Jh-s das Priorat von Vrana übernahm, ist damit zum ersten Mal ein Kroat an die Führungsspitze des Johanniten gerückt. Eine andere berühmte Persönlichkeit an der Spitze der Johanniten war im 16. Jh. der Bischof und Ban Petar Berislavić, der im Jahre 1520 in einer Schlacht gegen die Türken gefallen ist. Nach der Schlacht von Mohatz im Jahre 1526 verschwindet dieser Orden aus unseren Gebieten. Den Titel des Priors von Vrana trägt heute der Präpositus des Zagreber Domkapitels.

(übers. I. TOMLJENOVIC)